

RECENZE

Malenovský Jiří. Osudová setkání Československa s velmocemi 1918, 1938, 1968. Praha: Leges, 2024, 352 s.

Dnes, kdy ožívá realita velmocenské politiky, která však byla přítomná vždy, jen se o ní tak otevřeně nehovořilo, je přínosným poučením kniha moravského mezinárodního právníka Jiřího Malenovského: *Osudová setkání Československa s velmocemi na poli mezinárodního práva 1918, 1938, 1968*. Malenovský je bývalý soudce Ústavního soudu Československa (1992) i České republiky (2000–2004), soudce Soudního dvora Evropské unie v Lucemburku (2004–2021), velvyslanec při Radě Evropy (1993–1998), vrchní ředitel Sekce právní a konzulární Ministerstva zahraničních věcí (1998–2000) a profesor mezinárodního práva na Právnické fakultě Masarykově univerzitě. Kniha je klíčem k pochopení vzniku Československa, Mnichova a srpnové okupace 1968 z mezinárodněprávního hlediska, ale i dnešních událostí na Ukrajině a mezinárodní politiky a práva. Kniha se skládá z Úvodu a pěti částí: 1. *Velmoci v mezinárodních vztazích*, 2. *Velmoci v mezinárodním právu*, 3. *Vznik Československa a právo národů na sebeurčení*, 4. *Československo a Mnichovská dohoda*, 5. *Invaze do Československa v r. 1968, její souvislosti a následky a Závěru*.

V části 1. *Velmoci v mezinárodních vztazích* a části 2. *Velmoci v mezinárodním právu* se Malenovský věnuje pojmu velmoc. Velmoc je stát s velkým územím, početným obyvatelstvem, značným politickým a ekonomickým vlivem a se světovými zájmy, s nimiž se pojí zvláštní odpovědnost za fungování mezinárodního systému. Velmoc je schopna své zájmy prosazovat vojenskou silou (s. 13). Malenovský uvádí, že pojem velmoc byl vždy přítomen v mezinárodních vztazích (politice). Pokud jde však o mezinárodní právo, byla s ohledem na zásadu rovnosti států u nás dříve snaha tento pojem v právu nepřipouštět, což Malenovský kritizuje jako „ignorování reálného fenoménu velmocí v mezinárodním právu“.

Současná realita dává Malenovskému plně za pravdu. Velmoci vždy byly a budou. Mezinárodní právo se někdy idealisticky snažilo překrýt funkční uspořádání koncertu velmocí poválečnou zásadou suverénní rovnosti států, bez ohledu, zda jde o velké či malé. Ovšem i přes proklamovanou rovnost států v Chartě OSN si vítězné velmoci druhé světové války zajistily výsadu stálého členství s právem veta v Radě bezpečnosti OSN, jakožto hlavním mezinárodním bezpečnostním orgánem, jenž má právo rozhodnout o použití vojenské síly. USA, Rusko (SSSR), Čína, Británie a Francie si tím pojistily, že bez jejich souhlasu nemůže být přistoupeno k vojenské akci rozhodnutím OSN (s. 40). Zároveň právo veta zabraňuje využití OSN k vojenské akci jedné velmoci či jejich uskupení proti druhé. Nevylučuje to však možnost, že velmoc použije vojenskou sílu bez ohledu na Radu bezpečnosti OSN. Nutnost jednoty velmocí k tak zásadnímu rozhodnutí, jako je vojenský zásah, je prevencí před jejich válkou. To, kde zaostal vývoj mezinárodního práva vůči politice, je v tom, že poválečných 5 velmocí již neodpovídá současnému světu, kdy z hlediska vlastnictví jaderných zbraní i faktické síly je dnes více neevropských států, které mají velmocenské aspirace (Indie). Malenovský navíc poukazuje, že v rozporu se zněním Charty OSN, že se člen Rady bezpečnosti, který je stranou sporu, zdrží

hlasování,¹ je ustálenou praxí, akceptovanou všemi velmocemi, že stálý člen uplatňuje právo veta i tehdy, je-li stranou sporu. Tedy velmocí v postavení stálých členů Rady bezpečnosti svá práva posílily (s. 47).

V části 3. *Vznik Československa a právo národů na sebeurčení* se věnuje Malenovský prvnímu setkání Československa s velmocemi při jeho vzniku. Zde Malenovský uvádí, že Československo se nestalo a i při svém zániku 1992 nebylo státem, „*který si velmocí v roce 1919 představovaly*“ (s. 134). Přestože vznik Československa byl jednoznačně umožněn z vůle vítězných velmocí první světové války, které opustily myšlenku zachování habsburské monarchie, byť její rozpad žádná z nich neměla za svůj válečný cíl. I vznik legií nebyl jednoduchý a Malenovský uvádí výrok ministra války ruské prozatímní vlády v roce 1917 A. Kerenského: „*Nedovedu se nikterak nadchnout pro tento způsob, jakým vedou odpor proti své vládě vaši krajané. Vždyť měli konstituci, měli možnost konečně vyhlásit revoluci ještě doma a svrhnout nenáviděnou vládu, ale jít na frontu, pak zradit svůj stát a vzdát se protivníkovi – odpusťte pro takové nerytířské jednání nemohu mít sympatií.*“ (s. 110).

Velmoci Československo v Saintgermainské mírové smlouvě s Rakouskem chápaly jako stát vzniklý z Čech, Moravy, části Slezska a Slovenska obývaného československým lidem, nikoliv národem (s. 130). Součástí československého lidu byly v chápání velmocí příslušníci všech jazykových skupin. Naproti tomu československá ústava a reálná politika tvořila stát jako národní stát československého národa, tvořený jen Čechy a Slováky, přičemž Slováci o toto pojetí z valné části nestály, ostatní byly jen menšiny. Tím se stát v rozporu s přáním velmocí nestal státem všech národních skupin – státem národnostním, ale státem jednoho státotvorného národa československého. Navíc byl velmi centralizovaný, kdy jej pražské centrum fakticky budovalo jako rozšířené Čechy a práva ostatních zemí Moravy, Slovenska i Podkarpatska byla menší než práva korunních zemí v monarchickém Rakousku. Pokud jde o závazek autonomie Podkarpatské Rusi, který byl akceptován i Ústavní listinou z roku 1920, zde československá politika a běžné zákonodárství až do roku 1938 ignorovaly i vlastní ústavu, protože autonomie nebyla naplněna a nebyl ustaven Sněm Podkarpatské Rusi. Tento centralismus, který trval po celou existenci Československa a popíral úlohu Moravy, Slezska a původně i Slovenska a Podkarpatské Rusi, Malenovský kritizuje na s. 130–134 a za příklad dává stále velmi časté prezentování pojmu Čechy i ve smyslu Moravy a Slezska u českého premiéra Petra Pitharta v letech 1990–1992² anebo stanovisko B. Borovičky k návrhu zákona o historické zemské symbolice,³ kdy jej Borovička komentuje slovy, že „*opravdu nemá praktický význam*“,⁴ což Malenovský hodnotí jako „*až skandální*“ ve světle Saintgermainské smlouvy i Ústavy ČR (s. 133–134, poznámka 352).

Z vůle velmocí, které v zásadě akceptovaly československé stanovisko, byly vytyčeny pro Československo velmi příznivé hranice, přičemž byl uplatněn rozdílný argumentační přístup (s. 123–128). V Čechách, na Moravě a ve Slezsku se vycházelo ze zásady držby

¹ Čl. 27 odst. 3 Charty Organizace spojených národů. Vyhláška č. 30/1947 Sb.

² PITHART, P. *Osmašedesátý. Komentované vydání*. Praha: Academia 2019, s. 191, 199, 204, 216, 218, 219, 222, 235, 239, 241.

³ Návrh poslanců Radka Vondráčka (ANO 2011), Pavla Blažka (ODS), Petra Gazdika (Starostové a nezávislí), Lucie Šafránkové (SPD), Mariany Jurečky (KDU-ČSL), Vlastimila Války (TOP 09) a dalších na vydání zákona o zemských znacích a vlajkách. Tisk Poslanecké sněmovny 400, volební období 2021–2025. Návrh byl 1. 3. 2023 podán 79 poslanci všech poslaneckých klubů s výjimkou České pirátské strany.

⁴ BOROVIČKA, B. K zemské hranici našlapujeme opatrně. *Právo*. 2. 5. 2023.

těchto zemí v administrativních hranicích platných do roku 1918, na Slovensku pak vůči Maďarsku z hranice strategicky výhodné pro Československo. Tím však Československo absorbovalo velké menšiny, které nebylo schopno připoutat k novému státu a zadělalo si na problémy.

Není divu, že velmoci v roce 1938 přistoupily k řešení německo-československého sporu v Mnichově, čímž se zabývá část 4. *Československo a Mnichovská dohoda*. Malenovský poukazuje na to, že v české odborné literatuře nebyla náležitě zohledněna zvláštní odpovědnost velmoci za ochranu mezinárodního míru (s. 138). Mnichovská dohoda byla reakcí na situaci, že se Československo v rozporu s původními záměry vítězných velmocí první světové války nestalo státem národnostním, ale státem jednoho státotvorného národa československého (s. 148). Nebyl splněn Benešův příslib švýcarského modelu uspořádání Československa (s. 150).

Malenovský poukazuje na skutečnost, že do začátku září byl problém řešen jako vnitrostátní mezi československou vládou a Sudetoněmeckou stranou. Od 15. 9. 1938 však již byl řešen mezinárodně v jednání britsko-německém, přičemž Británie svůj postup koordinovala s Francií (s. 167). Francie sice byla vázána spojeneckou smlouvou pomoci Československu, ale jen proti nevyvolanému ozbrojenému zásahu Německa (s. 168). Přitom Benešovo vedení československého státu nabídlo Francii a Británii 15. 9. 1938 možnost řešit spor postoupením částí území Německu ve spojení s odsunem části Němců z vnitrozemí (s. 174–176). Je logické, že velmoci neměly zájem hájit neměnnost československé hranice, pakliže i sama československá vláda připouštěla její změnitelnost.

Mnichovský výsledek tuto nabídku velmi překračoval, ale nespadl z čistého nebe. Malenovský poukazuje na to, že Československem prosazovaná teze neplatnosti Mnichovské dohody od počátku není mezinárodněprávně přijímána všemi. Primárně je dovolání se neplatnosti mezinárodní smlouvy dáno účastníkům smlouvy, kterým však Československo nebylo (s. 188). Je nutno oddělit platnost samotné smlouvy od platnosti jejich účinků vůči třetímu státu, který nebyl účastníkem smlouvy. Přičemž tyto účinky vynucené hrozbou síly jsou neplatné. Neplatnost Mnichovské smlouvy byla spojena s otázkou právního trvání Československa i po březnu 1939, což Malenovský označuje jako „*právní fikci gigantických rozměrů*“ (s. 189). Británie na tuto fikci kontinuity Československa odmítla přistoupit ústy ministra zahraničí A. Edena, byť uznala 18. 7. 1941 Beneše a exilovou vládu za reprezentanty Československa (s. 189).

Británie dodnes uznává Mnichovskou dohodu jako platně uzavřenou, která přestala platit následně tím, když byla porušena Německem okupací Čech a Moravy v březnu 1939 (s. 190). Británie nikdy neakceptovala, že by při jednání v Mnichově, či jiných obdobných smlouvách, porušila mezinárodní právo. Francie (Deklarace československo-francouzská z 22. 8. 1944) a Itálie (Prohlášení italské vlády z 26. 9. 1944) prohlásily mnichovskou dohodu od počátku se všemi následky za neplatnou.

Malenovský též uvádí, že neplatnost se musí posuzovat podle norem mezinárodního práva v roce 1938, a ne dnešních, přičemž uvádí paradox, že neplatnost smlouvy z důvodu jednání proti dobrým mravům se do mezinárodního práva snažila zavést tehdejší německá právní věda, aby tak mohla argumentovat proti bezprávné Versailleské smlouvě (s. 199). Malenovský uvádí, že Norimberský tribunál označil Mnichovskou smlouvu za neplatnou kvůli podvodu Německa, které ji již při sjednávání nemělo úmysl dodržet. Ovšem úspěšné uplatnění neplatnosti kvůli podvodu předpokládá, že jej namítne podvedený účastník smlouvy, což dodnes neuplatnila Británie, ani Francie či Itálie (s. 200–201). Ještě v roce 1965 se snažilo Československo v jednání s Ministerstvem zahraničí Británie dosáhnout

britského prohlášení o neplatnosti Mnichova od samého počátku, což však Británie odmítla a připustila jen, že by tak mohl učinit Mezinárodní soudní dvůr, na který se však Československo neobrátilo (s. 202).

Malenovský upozorňuje, že ve Smlouvě o vzájemných vztazích mezi Československem a Spolkovou republikou Německo z 11. 12. 1973 je uvedeno, že Mnichovská smlouva byla nacistickým režimem vnucena pod hrozbou síly. To *Malenovský* hodnotí jako právně správné, když nehovoří o neplatnosti smlouvy mezi účastníky, mezi něž Československo nepatřilo, ale o účincích vůči Československu. Poukazuje i na přenesení odpovědnosti za rozklad Československa z Německa na nacistický režim, což hodnotí jako „*poněkud pokrytecké*“ (s. 209). *Malenovský* poukazuje na to, že Československo prezentovalo tuto smlouvu jako německé uznání neplatnosti Mnichovské smlouvy od samého počátku – projev *Vasila Bilaka* na zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa (s. 210), což je hodnocení z textu smlouvy nepravdivé.

Nicméně spory o Mnichov již dnes nemají právní význam, neboť mezinárodní zakotvení hranic s Německem primárně vychází z moskevské smlouvy 4 + 2 z roku 1990, kde vítězné mocnosti druhé světové války a oba německé státy jako podmínku pro sjednocení odsouhlasily, že hranice sjednoceného Německa jsou stávající vnější hranice obou německých států (s. 195). Z této mezinárodní smlouvy vychází garance našich hranic s Německem, ne z právních sporů o Mnichov. *Malenovského* mezinárodněprávní rozbor otázky neplatnosti Mnichovské smlouvy od samého počátku, který vede k zpochybnění monopolního poválečného československého postoje, působí až kacířky, ale právě jeho hodnocení, že již jde o problematiku nerelevantní, protože garance hranic s Německem vychází ze smlouvy 4 + 2, posouvá tuto otázku do sféry čistě akademické (s. 211) a dodává, že spíše historickoprávní, kde již není dopadů do praktických mezinárodněprávních řešení.

Nejvíce pozornosti věnuje *Malenovský* v části 5. *Invaze do Československa v r. 1968, její souvislosti a následky* srpnové invazi, následné okupaci 1968 a pobytu sovětských vojsk až do roku 1991. Nejprve se *Malenovský* zabývá právním nástupnictvím Ruska po Sovětském svazu. Upozorňuje, že mezinárodní právo neakceptuje to, že nový nástupnický stát je automaticky členem mezinárodních organizací a zaujímá místo svého předchůdce. To se ostatně stalo České i Slovenské republice po zániku Československa. V případě Ruska však nastala ojedinělá situace, kdy se Rusko prohlásilo ne za běžný nástupnický stát, ale za stát-pokračovatele Sovětského svazu. Toto bylo obecně akceptováno mezinárodním společenstvím. Tak se bez dalšího Rusko chopilo členství v OSN včetně práv stálého člena Rady bezpečnosti po Sovětském svazu a jeho postavení smluvní strany smlouvy o nešíření jaderných zbraní s právem na vlastnictví jaderných zbraní (s. 314–317).

Malenovský hodnotí invazi jako agresi⁵ (s. 283–286) s následnou okupací a moskevský protokol jako diktát (s. 289–291). Poukazuje, že okupace znemožnila řádnou činnost československé vlády i politického vedení – Předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa a navíc, premiér i generální tajemník strany byli zatčeni a odvezeni do Moskvy. Jedině hlava státu – prezident republiky *Ludvík Svoboda* mohl úřadovat,

⁵ *Malenovský* odmítá hodnocení Miroslava Potočného, který jí hodnotil jako vojenskou intervenci, což též učinilo československé Federální shromáždění (s. 279). Když však vojenská intervence není pojem totožný s agresí. *Potočného* hodnocení *Malenovský* odmítá. POTOČNÝ, M. Vstup cizích vojsk do Československa v roce 1968. *Mezinárodní vztahy*. 1990, č. 4, s. 6.

když nebyl omezen, jeho pracovní na hradě nebyly obsazeny a s povolením sovětských činitelů se mohl pohybovat po Praze (s. 262). Důvodem zřejmě bylo, že Sověti počítali s jeho pomocí pro jmenování kolaborantské vlády, což však Svoboda odmítl (s. 291).

Malenovský se však výrazně v rozporu s mediálním i politickým hlavním proudem a názory *Miroslava Potočného*⁶ (s. 313–314) pouští do jiného hodnocení platnosti následné smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk z října 1968.⁷ Smlouva byla uzavřena platně a tehdejší československá vláda v ní prosadila některé své návrhy. Za přínosy smlouvy označuje, že ukončila okupaci, když se sovětská vojska stáhla z měst a obcí do kasáren a vojenských újezdů a sovětské komandatury přestaly ovládat místní orgány a dávat pokyny civilistům. Zrušení sítě komandatur *Malenovský* spojuje s ukončením vojenské okupace ve smyslu mezinárodního práva (s. 297–298, 322). V rámci vyjednání smlouvy československá strana odmítla sovětské návrhy, aby pobyt vojsk byl zdůvodněn „normalizací“ života v Československu a „*bojem proti antisocialistickým silám*“. Jediným důvodem tak zůstalo vnější ohrožení zemí socialistického společenství před revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil (s. 299). Rovněž smlouva stanovila, že Sovětský svaz odpovídá za škodu způsobenou vojsky po uzavření smlouvy a jeho vojska musí respektovat československý právní řád (s. 300). Smlouva pro pobyt sovětských vojsk stanovila přísnější podmínky než obdobné sovětské smlouvy s východním Německem, Maďarskem a Polskem (s. 302). Sovětští vojáci podléhali jurisdikci československých orgánů s výjimkou trestných činů mezi nimi (s. 303). Československý neúspěch spočíval v tom, že nebyl stanoven konečný termín dočasného pobytu (s. 322).

Československo-sovětská smlouva o pobytu sovětských vojsk u nás z roku 1968 stanovila, že trestné činy sovětských vojáků na československých občanech stíhají československé orgány s tím, že v jednotlivých případech mohla sovětská strana o převzetí stíhání požádat a žádost měla být blahovolně posouzena. Československá vláda se v říjnu 1968 tohoto práva nevzdala paušálně dopředu.⁸

Zde jako autor recenze uvádím, že naše orgány sice vyhovovaly sovětským žádostem o postoupení trestního stíhání, ale to nebylo motivováno shovívavostí vůči pachatelům, ale obecnou snahou velmocí si své vojáky trestat samy, výsledkem čehož dnes je, že USA, Rusko ani Čína nepřistoupily k Římskému statutu Mezinárodního trestního soudu. Sovětské vojenské soudy se se sovětskými vojáky nemazlily. Např. v roce 1981 sovětský voják z Uzbekistánu v Břuchotíně na Moravě zavraždil ženu a její dvě malé děti, byl souzen se souhlasem československé strany sovětským vojenským soudem ve Lvově a dostal trest smrti zastřelením. Je otázkou, zda by mu trest smrti uložil československý soud.

⁶ POTOČNÝ, M. Vstup cizích vojsk do Československa v roce 1968. *Mezinárodní vztahy*. 1990, č. 4, s. 7–8.

⁷ Vyhláška Ministerstva zahraničních věcí č. 11/1969 Sb. ze dne 20. prosince 1968 o Smlouvě mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky.

⁸ Zde jako autor recenze uvádím srovnání *Jiřím Malenovským* neuvedené – smlouvy o pobytu sovětských vojsk a vojenské obranné smlouvy s USA z roku 2023. Ve vojenské smlouvě s USA jsme se paušálně vzdali práva stíhat trestné činy amerických vojáků, i když poškozeným (obětí) bude náš občan. Je sice možnost v jednotlivých případech toto vzdání odvolat, ale jen v případech zvláštního významu bez bližší definice. Divně pak působí text ve smlouvě, že se česká vláda vzdává práva na trestní stíhání jako projev své suverénní diskreční pravomoci. Čl. 9 Smlouvy o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky. Čl. 12 Dohody mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o spolupráci v oblasti obrany. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 39/2023 Sb. m. s.

Českoslovenští představitelé smlouvou nezměnili své původní hodnocení protiprávnosti okupace prohlášením Předsednictva KSČ z 21. 8. 1969 (s. 301). To se stalo až v září 1969, kdy Ústřední výbor KSČ toto prohlášení zrušil a invazi označil za přátelskou internacionální pomoc (s. 308). O smlouvě rozhodly ústavně příslušné československé orgány, včetně parlamentu, kde část poslanců smlouvu nepodpořila – proti byli 4, 10 se zdrželo a 58 na hlasování nepřišlo (s. 306–307). Není zaznamenán případ nátlaku na poslance ze sovětské strany. Případný nátlak ze strany československých představitelů nemá mezinárodněprávní relevanci na platnost uzavření smlouvy. Ovšem následné provádění smlouvy bylo v době normalizace pokřiveno podřízeností *Husákova* vedení k Sovětskému svazu a zavíráním očí před porušováním smlouvy sovětskými vojsky (černé stavby). *Malenovského* vývody vedou k závěru, že za agresí a okupaci českoslovenští politici nenesou odpovědnost, za normalizaci ano (s. 299–300). *Malenovský* zdůrazňuje, že je nutné striktně rozlišovat mezi zněním smlouvy a následnou praxí provádění, zvláště v době normalizace (s. 309).

Tvrzení, že okupace trvala až do 90. let 20. století, hodnotí jako politickou zkratku, která nezohledňuje stav rozhodný pro mezinárodněprávní kvalifikaci (s. 296). *Malenovský* poukazuje, že na smlouvu se odvolává i současné platné právo a to zákon č. 203/2005 Sb., o odškodnění některých obětí okupace Československa, (s. 295) a rozsudek Nejvyššího správního soudu z 29. 8. 2008, 6 Ads 107/2007 (s. 325), což by bylo v případě její neplatnosti nemožné. Žádným mezinárodněprávním aktem Československo neuplatnilo její neplatnost. Za budící vážné pochybnosti *Malenovský* hodnotí usnesení československého Federálního shromáždění z 28. 3. 1990 o neplatnosti souhlasu Národního shromáždění se Smlouvou o podmínkách pobytu sovětských vojsk od počátku, které bylo schváleno na návrh poslance *Michaela Kocába* (s. 318–319). Doplňme, že toto usnesení není aktem mezinárodněprávním a nemá tudíž mezinárodněprávní relevanci.

Poučená je skutečnost, že zatímco jedna velmoc v roce 1968 Československo okupovala, druhá velmoc USA přes slovní odsouzení v Radě bezpečnosti OSN o československou otázku zájem neměla a okupaci hodnotila jako pořádkové opatření uvnitř sovětské zóny vlivu mimo oblast zájmů USA (s. 256, 276). Fakticky se malý stát může na velmoc spolehnout tehdy, když se jeho zájmy shodují se zájmy velmoci, pokud tomu tak není, upřednostní velmoc své zájmy.

V části 5.6 *Mezinárodněprávní kvalifikace* jsou jinak v práci zcela ojedinělé překlepy na s. 279. Je zde uvedeno: „*Federální shromáždění pojmenovalo na společné schůzi 12. prosince 1968 „vstup vojsk“ jako vojenskou intervenci*“ a o něco dále je text „*hodnocení invaze, na němž se shodlo pět na ní zúčastněných států na zasedání v Moskvě 4. prosince 1968*“. V obou případech má být správně rok 1989.

V *Závěru* se *Malenovský* vyjadřuje k některým otázkám již s vlastním tématem knihy nesouvisejícím. Zprvė uvádí v rámci posuzování práva na sebeurčení příklad katalánský a skotský jako případy, kdy šlo o domáhání se nezávislosti výhradně v odvolání na ústavní pravidla těchto států (s. 334). Zde bych souhlasil v případě Skotska, kde referendum bylo britským právem a londýnským parlamentem umožněno. Případ Katalánska však je jiný, protože španělské právo odtržení části území neumožňuje. Madridská vláda proti referendu o nezávislosti zasáhla silou.

Dále se *Malenovský* kriticky vyjadřuje k právnímu aktu zániku Československa na základě ústavního zákona č. 542/1992 Sb. bez referenda předpokládaného ústavním zákonem č. 327/1991 Sb. (s. 334–335). Nesouhlasí s možností, aby stát byl zrušen ústavním zákonem parlamentu jakožto odvozeného ústavodárce bez účasti originálního ústavodárce (lidu).

S tímto závěrem nesouhlasím, protože kategorizuje rozličně ústavní zákony, které jsou však jedinou a jednotnou kategorií z hlediska právní síly a platí, že mladší ruší starší.

Teorie o různosti ústavních zákonů a materiálním jádru ústavy je teorií, kterou ústavní soudy zdůvodňují přisvojení si práva rušit ústavní zákony v rozporu s původním posláním ústavních soudů, které spočívalo v ochraně ústavy před narušením obyčejnými zákony. Tato teorie se však na lid jako údajného originálního zákonodárce jen odvolává, práva lidu neposiluje, posiluje moc ústavních soudů. Fakticky jde o to, kdo má ve sporech o ústavnost přednost, zda ústavodárce v podobě lidem voleného parlamentu nebo lidem nevolený ústavní soud, o to víc se však lidu jako originálního ústavodárce soud dovolává.⁹ Konečně všechny ústavní zákony a ústavy u nás tvořil jen ústavodárce dle *Malenovského* odvozený ve formě parlamentu či jeho obdoby – Národního výboru, včetně normativního ohniska československého právního řádu – zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. S výjimkou vstupu do Evropské unie (společenství) se u nás referendum nekonalo, tedy ani o žádném ústavním zákoně, včetně všech ústav.

Kniha *Jiřího Malenovského* je čtivá, plná faktů a právních názorů. *Malenovský* jde ve všech třech hodnocených dějinných událostech proti hlavnímu proudu jejich interpretace. Je vhodná pro právníky, ale i všechny zájemce o dějiny 20. století. Je třeba zbavit se iluzí, jak Československo ve střetu s velmocemi obstálo, a podívat se slovy *Jiřího Malenovského* „na zpackanou existenci Československa“ (s. 336). Na druhé straně se takové hodnocení může jevit jako příliš ostré. Hodnocení jednání politických aktérů s odstupem let, nelze srovnat s tím, jak historické osoby jednaly ve své době a bez znalostí všech souvislostí a následných dějů, které známe nyní.

I když je kniha psána na téma střetu s velmocemi, které mnohdy končily pro Československo karambolem, na výsledek měli vliv i českoslovenští politici chybným budováním státu jako státu centralizovaných, rozšířených Čech bez ohledu na práva Moravy, Slezska, Slovenska, Podkarpatska, jako státu, který se v rozporu s vůlí velmocí při jeho vzniku buďtoval jako stát národní, a ne národnostní, a jako státu, kde sovětská agrese vedla ke vzniku normalizace, ale za podobu normalizačního režimu nesou odpovědnost českoslovenští představitelé. Kniha získala první místo v autorské ceně Společnosti Karlovarské právnické dny za rok 2024/2025.¹⁰

Zdeněk Koudelka*

⁹ KOUDELKA, Z. Zrušení ústavního zákona Ústavním soudem. *Státní zastupitelství*. 2011, č. 11, s. 9–23. KOUDELKA, Z. *Transcedentní pramen práva*, Praha: Leges 2018.

¹⁰ Informace o ceně dostupné z: <https://www.kjt.cz/cs/ceny/>.

* Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D., katedra ústavního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a katedra práva a kybernetické bezpečnosti AMBIS vysoká škola. E-mail: zdenek.koudelka@mail.muni.cz.